

Янковська Ж.О.

**Вплив наукового оточення
на формування
П. Куліша як фольклориста**

Творчий доробок видатного письменника, культурного діяча та науковця XIX ст. П.Куліша дає багатий матеріал для вивчення та дослідження. Найбільш дослідженими є його наукові здобутки, головним чином, у галузях історії та літературознавства. Сьогодні можемо говорити про Куліша ще й як дослідника-фольклориста, який створив власну школу, відпрацював свій стиль та методику роботи у цій галузі української науки, видав синтезовану працю - фольклорно-етнографічну збірку "Записки о Южной Руси".

Велику роль у становленні П.Куліша як фольклориста і як письменника першої половини XIX ст. відіграло наукове оточення, спілкування з творчими особистостями, серед яких у нього були вчителі-наставники, друзі-однодумці, порадики, а іноді й суперники. Порізнному складалися у П. Куліша стосунки з цими людьми через різні обставини, особливості психологічного стану і характеру. Про це багато сказано, багато тут і незрозумілого, недослідженого, що потребує з'ясування. Тому природно виникає питання: як наукове середовище впливало на особистість і творчість письменника в контексті тогочасного літературного процесу?

П. Куліш належить до культурно-історичної школи в українській фольклористиці, яка, маючи вагомі досягнення в галузі народознавства, визначила і відповідний напрям у літературі. У рамках цієї школи в добу романтизму національна ідея проявляється через всебічне захоплення усною народною творчістю і через виявлення особливостей її в культурі кожного народу. Реалізується цей напрям у збиранні етнографічних матеріалів, їх публікації, вивченні, у фольклоризації художньої літератури. Ідея національної самоідентифікації вимагає у той час від українських фольклористів створення певної системи народознавчих поглядів, у яких би відображалася потреба самостійного існування нації. Саме з фольклористами-науковцями у П.Куліша протягом життя склалися найцікавіші стосунки, що досить

помітно впливали на формування та становлення його інтересів і переконань.

Як відомо, ще у гімназійні роки П.Куліш захоплювався творчістю М.В.Гоголя (1809 – 1852), з яким у нього на якомусь етапі синтезу творчої біографії можна визначити певні спільні риси. Про близькі особисті стосунки цих письменників ми свідчень не маємо. Знаємо тільки, що після смерті М.Гоголя П.Куліш близько познайомився з його матір'ю, часто бував у неї в помісті і, зрештою, став його першим біографом. Він опублікував статті: “Несколько черт для биографии Николая Васильовича Гоголя” (Отечественные записки. - 1852. - Т.81), “Выправка некоторых биографических известий о Гоголе” (Отечественные записки. - 1853. - Т.86. - №2), а також “Опыт биографии Николая Васильовича Гоголя” та “Записки о жизни Н.В.Гоголя, составленные из воспоминаний его друзей и знакомых и из его собственных писем” (Т.1-2, Спб., 1856). Останнє видання упорядковане П.Кулішем і надруковане під псевдонімом М.Николай з його примітками. Під час підготовки двох останніх публікацій йому допомагав С.Т.Аксаков (1791-1859), російський письменник, який виявляв глибокий інтерес до України, її історії та культури і був спільним знайомим, порадиником, покровителем обох співвітчизників. Були у них й інші спільні знайомі, зокрема В.Тарновський, М.Максимович, Т.Шевченко... А от долі їхні не перетнулися.

У нарисі “Жизнь Куліша” зазначено самим же письменником: “Року 1857 прохала Куліша Гоголева мати, щоб видав “Сочинения и Письма” її славного сина. За сю працю поступила йому десятий процент чистої прибилі, як її пошitano, три тисячі карбованців, тільки щоб якнайхутчіш скінчити. Принявсь Куліш за діло і зробив його за три місяці: рукописі до ладу позводив, коментарі поробив, листи всі розібрав і впорядкував. Хто спогляне на шість здоровених томів і зміркує, що один чоловік у такий короткий час видав більш двохсот аркушів великого в 8^о, той зрозуміє, з якої міцної сталі викований наш худорлявий козак”(1). Це було видання “Сочинения и Письма Гоголя” (Т.І-6, Спб., 1857) зі вступним словом, поясненнями українських слів і примітками.

Зараз ми можемо говорити не лише про трансформацію реалій української дійсності в

повістях М.Гоголя (цю тенденцію спостерігаємо і в творчості Куліша), ми так само впевнено можемо назвати його українським етнографом і фольклористом. У критико-біографічному нарисі Н.Крутікової та Д.Юфанова зазначено: “В ніжинський період накреслюються демократичні тенденції у світогляді Гололя. Про це свідчить, зокрема, його постійний інтерес і співчутливе ставлення до простих людей, активна увага до народного побуту й фольклору”(2). Юний Гоголь часто відвідував передмістя Ніжина – Магерки, де в нього було чимало знайомих серед селян. Він любив бувати на їхніх весіллях, цікавився повсякденним народним життям, уважно прислухався до українських пісень та приказок. Вільно й широко користується М.Гоголь у своїх повістях сценами з інтермедій, вертепних дійств, мотивами та образами українських народних пісень і казок. Він не обмежувався відомими йому даними з народної творчості і етнографії, уважно стежив за фольклорними виданнями, що виходили з друку, і все життя збирав пісні, повір'я, нові етнографічні матеріали. У його творах з дивуючою життєвістю оживає світ давніх міфологічних уявлень та вірувань українців.

Буваючи у рідній Василівці, М.Гоголь упорядковував сімейний архів, писав, а також працював над записами українських пісень, що їх робила для нього мати. У збірці М.Максимовича 1834 року “Українські народні пісні” близько 150 записів належить М.Гоголю. Це величезна праця, гідна справжнього фольклориста.

Як бачимо, фольклористична діяльність М. Гоголя тісно переплітається з його оригінальною творчістю, і в цьому, можливо, він є найпершим прикладом для П. Куліша, який на кілька десятиліть пізніше стає на літературну стежку.

Досить чітко окреслив оточення П. Куліша в контексті естетики романтизму С.В.Савченко. Він пише: “Відомо, в якому поетичному ореолі уявляли собі українську старовину перші діячі в області української етнографії та літератури: кн. Цертелєв, Максимович, Срезневський, Костомаров, Пассек, Бодяньський, Куліш та ін.; відомо також, що вони значно ідеалізували і народну творчість. Цим же особам українська етнографія зобов'язана і першими дослідями

вивчення народного життя, вірувань, звичаїв і першими записами пам'ятників усної творчості(3).

Першим фольклористом та етнографом, що звернувся до вивчення української народної словесності, був князь М.А.Цертелев. (1790-1869). Він зупинився саме на одній з її найцікавіших сторін - епічних думках, вважаючи, що епічні твори містять хронологічну, історичну, глибинну та іншу різноманітну інформацію про етнос, і у 1819 році видав збірник "Опыт собрания старинных малороссийских песней". Відомо також, що М. Цертелев цікавився пісенним фольклором інших слов'янських народів, робив переклади. П. Куліш був знайомий із збірником та поглядами М. Цертелева і, можливо, що вперше дізнався про них від свого вчителя М. Максимовича, бо відомо, що М. Цертелев і М. Максимович довгий час листувалися (їх листування опубліковане у "Вестнике Европы" за 1827 рік). В одному із цих листів (відкритому) князь писав до М. Максимовича: "Хто хоче придати, якщо можна так сказати, народного колориту своїм творам, той не повинен вважати за пусте вітчизняні легенди і пісні, але зобов'язаний вслухатися в них якнайбільше" (Вестник Европы. - 1827. - №12. - С.272). М. Максимович же вимогу самотності літератури на народній основі пов'язував, як видно із його праць, насамперед, і з потребою пізнати "дух" народної творчості, бо в ній відбилися культура, характер, благородство простої людини.

П.Куліш познайомився з М. Максимовичем (1804-1873) у 1839 році, вступаючи до Київського університету, хоч своєю збіркою пісень, виданою у 1834 році, М.Максимович справив незабутнє враження і мав великий вплив на П. Куліша ще у гімназійні роки. Таких збірників М. Максимович видав три (1827, 1834, 1849рр.). Передмову автора до видання "Малороссийские песни" (1827) видатний український історик М. Грушевський назвав "маніфестом українського народництва"(4).

Після видання збірки 1827 року, де було вміщено 130 пісень, М. Максимович продовжував займатися студіями над українським фольклором. Його кореспондентами стають М. Цертелев, М. Гоголь, П. Куліш, І Срезневський, О. Шпигоцький, О. Бодянський та інші. У лис-

тах цього періоду та передмові до видання 1834 року проходить думка, що у нього вже є дві з половиною тисячі пісень і уривків. Крім того, М. Максимович придбав записи померлого перед тим археолога-народника Зоріана Ходаковського, багаті на пісні обрядові, особливо весільні. Маючи таку велику кількість матеріалу, дослідник запланував видання, що складалось би з чотирьох частин і включало би в себе пісні билинні і побутові, жіночі, "гулливья" та обрядові.

Стосунки П. Куліша з М. Максимовичем з часом змінили свій характер. У листах до О. Бодянського та І. Срезневського гострий на слово П. Куліш іноді не зовсім коректно відзивається про свого вчителя. На думку дослідника В. Данилова, розходження П. Куліша з М.Максимовичем можна пояснити й деякою різницею в напрямку їх ідей: "Максимович був, - пише В. Данилов, - органічний українець, але його суспільно-політична ідеологія була перейнята офіційним напрямком в дусі Уваровської формули... Куліш був представником національного українського радикалізму... З таким ідейним розходженням Куліш і Максимович рано чи пізно повинні були і сами розійтися"(5).

Ще працюючи викладачем у Луцьку, П. Куліш знайомиться із збірниками І. Срезневського (1812-1880) та П. Лукашевича (1806-1887). Ці видання справили на письменника яскраве враження багатством вміщеного у них матеріалу. Із І. Срезневським П.Куліш пізніше підтримував тісні стосунки, мав спільні думки (які, на жаль, не всі здійснилися), листувався. Заслуга І. Срезневського як фольклориста-етнографа полягає в тому, що він видав збірник "Запорожская старина" (1833-1838) та разом із І.Росковшенком - "Украинский альманах".

Велика довголітня дружба з'єднувала П. Куліша із ще одним шанувальником старовини, вченим-істориком, мовознавцем-славістом, фольклористом Осипом Бодянським (1808 -1876), який піклувався виданням багатьох творів П. Куліша, сам вів записи українських народних пісень і казок, надсилав П. Кулішеві на заслання книги із своєї бібліотеки. У автобіографічному нарисі "Жизнь Куліша" зазначено: "Куліш вельми хвалить свого ученого

мужа за його сильний характер. Такі, мовляє, люде тихим робом своїм і щоденною науковою працею вславляють рідну Україну краще, ніж великомовні патріоти, що тільки наших супротивників дратують”(6).

О.Бодянський друкувався під такими псевдонімами: Бода-Варвинець, Ісько Матиринка, І Мастак. Сам полтавчанин, ніколи не цурався рідного краю і рідної мови, а, працюючи у Московському університеті, надзвичайно багато зробив для видання творів своїх земляків-українців. Неодноразово у статтях він наголошував на абсолютній несхожості української та російської народної поезії, давав характеристику українським пісням, досліджував фольклор інших слов'янських народів. Саме Бодянський, перебуваючи в 1837-1842 рр. у науковому відрядженні в південно- і західнослов'янських країнах, встановив зв'язки з П.Й. Шафариком, Я. Колларом, В. Ганкою, В. Караджичем та ін. Був близьким до слов'янофілів. У 1845 році О.М. Бодянський був обраний секретарем “Общества Истории и Древностей”, а з 1846 року під його керівництвом праці даної організації почали видаватися у формі “Чтений”. Автор згуртував навколо себе групу науковців-патріотів, до числа яких належав П. Куліш, що ділився з Бодянським усіма своїми творчими планами, успіхами й невдачами, саме він друкує впорядковані Кулішем літописи Самовидця та Грабянки.

Магістерська дисертація О. Бодянського називалася “О народной поэзии славянских племен”. Незважаючи на час, у який він жив, учений вже тоді був проти будь-якого схиляння перед іноземщиною. У своїй роботі стосовно цього він пише: “Минула вже пора звабних ідей космополітизму... Минула вже пора мавпування... Ні, в теперішній час... всякий народ хоче залишатися тим, чим він є, чим він може стати..., хоче бути собою, жити своїм корінним життям, мислити своєю головою, відчувати своїм серцем, бажати своєю волею...”(7).

Відомо також про тісні стосунки О. Бодянського з М. Максимовичем у московський період життя останнього. Після від'їзду М. Максимовича на Україну вони довгий час листувалися(8).

Щодо фольклористичної праці О.Бодянського, то тут варто згадати видану ним

збірку стилізованих українських казок під назвою “Наські українські казки” (1885), де він виступає під псевдонімом Іська Матиринки. Але найбільше зусиль у цьому напрямку він приділив підготовці збірника українських народних пісень, записаних ним і його братом Федором. Брати Бодянські збирали пісенний матеріал в основному у 1830 - 1850 рр. (є в наявності записи, зроблені й пізніше) на Полтавщині, Київщині та Чернігівщині. Багато пісень записано від рідних. Хоч на цій території збирали фольклор також М. Максимович, П.Куліш, М.Білозерський, А. Метлинський, О. Маркевич, все ж у найбільшій кількості одиниць до нас дійшло зібрання Бодянських.

Цілком закономірно може виникнути запитання: чому, маючи в руках такий багатий матеріал, будучи безпосередньо причетним до видавничої справи, О. Бодянський відтягував із своїм збірником? Частково це можна пояснити тим, що саме в цей час пісенних збірників побільшало (відомі видання І. Цертелева, М. Максимовича, П. Лукашевича, А. Метлинського, І. Срезневського, пізніше - Я. Головацького, “Записки о Южной Руси” П. Куліша). Тому, можливо, О. Бодянський готував більш сконцентроване фундаментальне видання, аби не повторюватись. Тим більше, що, коли простежити в цей період за листуванням І. Срезневського, П. Куліша та О. Бодянського, то можна припустити, що це мав бути синтезований збірник пісенного фольклору з усіх їхніх колекцій. П. Куліш 21 серпня 1846 року писав О. Бодянському: “Ви ще не знаєте, що я, Срезневський, Метлинський і Костомаров з'єднали свої збірники українських пісень в один і тепер займаємося вказуванням усіх варіантів по різних описах, так, щоб ні одне слово не загинуло, на Максимовича мало надії. Він і сам не видає, і своєї колекції із рук не випустить. Але ви, я впевнений, приєднаєтесь до нас”(9). Із наступного Кулішевого листа від 1 вересня 1846 року можна зрозуміти, що Бодянський відмовив йому, очевидно, тому, що готував власне видання, на що П. Куліш відповів: “Відмова в повідомленні мені пісень не лише не засмучує мене, але захоплює. Друкуйте! (Тільки ради Бога, відмічайте, де яка пісня записана і не складайте з двох однієї). Можливо, і я схилю Срезневського і Костомарова передати Вам наш збірник”(10). Мабуть, П. Куліш заручився такою

згодою, бо пізніше стало відомо, що він “надіслав О. Бодянському чимало особисто зібраних текстів народних пісень (чи не той це рукописний збірник П. Куліша, що, за згаданим повідомленням М. Азадовського, зберігається в Москві, у відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки - раніше Всесоюзної імені Леніна? - зауваження наше - Ж.Я./, запис весілля з Стеблова, зроблений 1845 року С. Левицьким, а також пісні, записані В. Білозерським, копію пісенного зібрання з Волині М. Костомарова”(11). Відповідно І. Срезневський у листі від 17 вересня 1846 року повідомляє О. Бодянському, що “пісні неісторичні віддав Кулішеві”(12). Можна думати, що, одержавши таку масу фольклорного матеріалу, О. Бодянський взявся за його впорядкування і комплектування збірника. На жаль, ця робота не була завершена вчешнім, і після його смерті сконцентровані у нього записи потрапили в різні руки. Доля багатьох зошитів невідома. А зібрання пісень Бодянських, що збереглися, упорядкували і видали тільки у 1978 році А.Ю. Ясенчук та О.І. Дей під назвою “Українські народні пісні в записках Осипа та Федора Бодянських”.

У 50-х роках стосунки П. Куліша з О. Бодянським похолоднішали через досить дріб'язкову суперечку (відображено у листах цього періоду). Але П. Куліш завжди залишався високої думки про Бодянського, тому, коли одержав звістку про його смерть, то написав у листі до А.Ф. Кістяківського: “Про смерть Бодянського ми прочитали у “Московских Ведомостях”, незабаром після одержання книги “Чтений”, на якій надрукованою “1877, книга перша (сота). “На сотні таких томів не сором і спочити сном вічним. Бодянський може про себе сказати: “Течение жизни скончах и веру соблюдох”. Як науковець він був високоморальною особистістю... Коли я жив у засланні, Бодянський прислав мені багато книг із своєї бібліотеки, за моїм повідомленням про те, які мені потрібні. А книгами він дорожив “аки зеницею ока”(13).

Добре налагоджені стосунки у справах збирання та публікації народних творів були у П. Куліша з А.Л. Метлинським (псевдонім А. Могила) (1814 – 1870)- українським фольклористом, поетом-романтиком першої половини ХІХ ст. У 1848 році він випустив за своєю

редакцією “Южный русский сборник”. Але основною його фольклористично працею стала збірка “Народные южнорусские песни” (1854). Матеріал до цієї збірки був зібраний не лише А. Метлинським, а й його рідним братом Семюном, також доставляли йому записи М. Білозерський, П. Куліш, Марко Вовчок, С.Д. Ніс та інші. Усім їм автор висловлює вдячність на початку збірки. У книзі вміщено 800 пісень (150 варіантів). На цю збірку було дуже багато позитивних відгуків та рецензій.

Публікуючи “Записки о Южной Руси”, П. Куліш часто посилається на варіанти творів, опублікованих у збірнику А. Метлинського, зауважує, які власні записи публікував у ньому.

У значно ближчих творчих і дружніх, хоч не завжди однакових та однозначних стосунках був П. Куліш з М.І. Костомаровим (1817-1885). Саме М. Костомаров одним із перших в українській фольклористиці зробив спробу періодизації пісенного фольклору в своїй монографії “Историческое значение южнорусского народного песенного творчества”, виділяючи чотири періоди його розвитку: первісний (дохристиянський), дружинно-князівський (козацький), козацький, післякозацький (селянський). (посил.)

Із П. Кулішем у М. Костомарова були суперечки в основному на ґрунті історичних досліджень і припущень. У 1880-х роках журнал “Киевская Старина” опублікував цілий ряд статей про стосунки П. Куліша з М. Костомаровим. 1885 року П. Куліш послав Ф. Лебединцеву (редактору часопису) окремого листа стосовно цих публікацій і статтю про “опровержение, в видах излечения нашей (пишущей) украинской братии от езуитства, которое оно ненавидит и которому однако ж часто, в своем ослеплении псевдопатриотизмом, подражает”(14). Це спростування П. Куліша вийшло під заголовком “Брошенный из-за угла камень”. Після цієї публікації налагодилися дружні стосунки журналу з родиною Кулішів, і письменник вислав Лебединцеву для опублікування в часописі копію невідомої ще тоді автобіографії Т.Г. Шевченка.

Тогочасна епоха дала Україні багато талановитих яскравих особистостей. Виникнення ідейних та інтелектуальних суперечностей між ними було явищем цілком природним. Як відомо, не зовсім однозначними були стосунки у П.Ку-

ліша з Т. Шевченком (1814-1861). Про їхні взаємини у часи радянської влади було написано дуже багато. Охрестивши П.Куліша “буржуазним націоналістом”, його характеризували як антипод Т. Шевченка. Однак уже зараз можна сказати, що дрібні образи на літературній ниві між цими двома геніальними людьми насправді не стали причиною їхньої ворожнечі. П. Куліш вважав Шевченка найбільшим чоловіком у галузі поетичного мистецтва, собі (і цілком справедливо) надавав перевагу в галузі теоретичного осмислення літератури. Таким чином, стосовно взаємин П. Куліша і Т. Шевченка уже вироблено негагивний стереотип. Щоб довести протилежне, потрібно провести окреме дослідження, яке базувалося б на неспростовних доказах і фактах, а таких є досить. На наш погляд, протягом усього життя вони підтримували дружні творчі стосунки, незважаючи на тінь дрібних суперечок. Адже, як відомо, Т. Шевченко був старшим боярином на весіллі П.Куліша. О. Білозерська, його дружина, віддавала усе своє віно на те, щоб організувати поїздки Т. Шевченка за кордон (через арешт вона не здійснилася). П. Куліш, коли Т. Шевченко ще був на засланні, друкує у своїх “Записках о Южной Руси” його поему “Наймичка” без зазначення імені автора, посилає йому туди літературу, в тому числі і цю фольклорно-етнографічну збірку, “Чорну раду”, епілог до неї. Збереглося і їх листування цього періоду, в якому немає й тіні ворожнечі, а лише дружня довіра. Хоч Шевченко мало записував і досліджував фольклор, П.Куліш вважав його поезію найвищим зразком народності в літературі і неодноразово на цьому наголошував. Саме він виголосив своє відоме “Слово над гробом Шевченка”. А в промові на Шевченковому святі у Відні 1869 року “Гадки при святкуванні осьмих роковин Шевченкової смерті” він говорив: “Іс кінця в кінець України можна тепер усякому розпізнати, в кого в серці є правда, а в кого її нема. Не питай, не розвідуй про чоловіка, який він; довідайсь тільки чи любить, чи цурається Шевченка. Се буде певна ознака чистивости особи”(15).

Серед приятелів П. Куліша - фольклорист С.Л. Ніс (1829-1901). Будучи якимось у Чернігові, П. Куліш відвідав його оселю і був захоплений цією людиною: “Дуже приємна людина - Ніс... Це ім'я буде в нас безсмертне. Це така людина, якої й історик, і поет найбільше потребують. Між народом він свій без найменшої натягненості.

Супроти його я вже джентельмен, тобто відрізнений від народу недостатністю виховання. Він учиться в народу, і чудесно вчиться. Вищого за нього етнографа немає”(16). То була найвища похвала для людини, коли П. Куліш назвав його етнографом. Вони довго листувалися і зберігали дружні стосунки. Частина їх листування надрукувала “Киевская Старина” за 1899 рік. У листах П. Куліш найчастіше звертався до С. Носа “Голубе мій волохатий та буркітливий, Степане Даниловичу!” Це свідчить про їхні близькі взаємини. Наприклад, в листі від 15 липня 1860 року П. Куліш пише С. Носу: “Чую я через людей, що Ви, пане курінний, написали про чумаків, та й дуже гарно. То прошу Вас - присилайте скоріше в “Основу”, та й наказуйте, щоб без мого прогляду нічого Вашого не друкувати і який би не вийшов мій прогляд, так уже тому й бути. Поки моєї снаги, буду Вас і ще декого од фальши словесної обороняти і половину од чистого зерна одвіювати”(17). Крім того, в архіві П. Куліша (ЦНБ України ім. Вернадського/ ф.1, од. зб. 338 №10) зберігається рукопис у 18 аркушах - записи народних казок (1854. С.Конотоп, Понори), на якому вгорі є надпис рукою П. Куліша: “Усього казок 10. од Носа”. Деякі прислів'я, приказки та пісні, записані С. Носом, опубліковані у збірниках А. Метлинського та П. Чубинського. Він також автор оповідань з життя селян і козаків, розвідок з етнографії та народної медицини. У рік смерті етнографа журнал “Киевская Старина” (№1-3) у статті “Конотопская старина по устному преданию” звертає увагу на етнографічні зошити С. Носа, тут же публікуючи певні виписки із них.

Спільниками П. Куліша у справі збирання фольклору були М.М. Білозерський (1833-1896) - брат його дружини Олександри Білозерської-Куліш та Лев Жемчужников (1828-1912) - російський художник, фольклорист, який своєю працею чимало прислужився Україні. Фольклорні записи М. Білозерського, крім Кулішевих “Преданий”, були опубліковані також у згаданій збірці А. Метлинського та збірці М. Номиса “Українські приказки, прислів'я і таке інше” (1864). У додатку до збірника А. Метлинського було вміщено складені М. Білозерським “Правила при записуванні народних дум, пісень, казок, переказів та ін. і “Список кобзарів (бандуристів) та лірників”. Рукопис його праці “Про кобзарів і

список кобзарів” (108 сторінок) зберігається в ІМФЕ НАН України(18). Там же зберігається багато неопублікованих фольклорно-етнографічних матеріалів. Частина його рукописів також зберігається у фондах ЦНБ НАН України ім.Вернадського. Ці дані говорять про те, що М. Білозерський, хоч і спілкувався з багатьма фольклористами-видавцями, проте, головним чином працював самостійно. Фольклористична ж праця Л. Жемчужникова здійснювалась в основному під керівництвом П. Куліша. Зібрані ним пісні та думи були опубліковані в журналі “Основа” (1661, №10), а казки та легенди - у другому томі “Записок о Южной Руси” П. Куліша. Л. Жемчужников був особисто знайомий з Остапом Вересаєм, намалював його портрет. Є відомості, що Л. Жемчужников один із перших записував думи з мелодіями, але ці записи мелодій не збереглися. У своїх спогадах фольклорист зазначив: “історію не можна зрозуміти, не зрозумівши її пісень, тобто їх треба прочитати і мелодії їхні прослухати; тоді тільки можна сказати собі, що я трохи розумію народ”(19).

Відомо, що в цей період П. Куліш підтримував дружні стосунки з Марком Вовчком (1833 – 1907) та О. Марковичем (1822 – 1867). Імена цього подружжя сталять поруч з такими збирачами та видавцями народної творчості, як М. Максимовичем, А.Метлинським, О. Бодяньським, та іншими. Окремі їх записи публікувалися уже в збірках названих фольклористів. А власне зібрання їхніх записів було майже готове в кінці 40-х років (маємо на увазі “Двісті українських пісень в записах Марка Вовчка”). Незаперечним залишається той факт, що опис індивідуального стилю інформаторів вперше опублікований П. Кулішем, хоч в архіві О. Марковича також зберігаються записи про постаті інформаторів.

П.Куліш, як і всі попередньо названі фольклористи, був також знайомий із записами патріарха української фольклористики З.Доленги-Ходаковського (1784-1825), які у 1974 році були опубліковані О.І. Деєм. Відомо, що із записів З. Доленги-Ходаковського робили копії О. Бодяньський, М. Максимович (про це говорилося вище), а також наявні копії, зроблені П. Кулішем. Їх використовували також для своїх збірників А. Метлинський, П. Лукашевич та ін.. Звичайно, якби це зібрання повністю було ви-

дане у часи М. Цертелева (а його обсяг становив близько 2000 одиниць) - це була би подія неординарна. Але і зараз колекція пісень З.Доленги-Ходаковського - цінний пам’ятник старовини, своєрідна пісенна енциклопедія України на межі XVIII - XIX століття.Тоді у такій жанровій різноманітності не була зафіксована поезія жодного слов’янського народу.

Фольклористична діяльність П. Куліша та названих науковців першої половини XIXст. відбувалася на фоні всеслов’янського відродження, що знайшло своє відображення в літературі і ґрунтувалося на вивченні народної старовини, історії, легенд, поезії, мови і, разом з тим, у порівнянні цих реалій зі змістом відповідних у інших слов’янських народів. У цей час зростає увага польських фольклористів до української пісенності, з’являються збірники із записами українських пісень Вацлава із Олеська, Казимира Войціцького, Жеготи Паулі. Великою подією стало видання сербських пісень Вука Караджича, словацького збірника Шафарика, відомою була діяльність В. Ганки, Я. Коллара, Я. Чечота, Х. Ботева, Д. Штура.

Романтизм як напрям, мабуть, і був такий багатий, що живився фольклором, а українська народна творчість стала джерелом живлення для багатьох слов’янських літератур.

У літературі того часу звернення до фольклору безпосередньо пов’язане з категоріями народності, народної психології, характеру, який проявляється у звичаях, повір’ях, традиціях. М.Максимович у передмові до збірки “Малороссийские песни” писав, що народна творчість є важливим джерелом для створення національної літератури (20).

П. Куліш у природній послідовності пройшов усі ступені представника романтичного напряму в літературі: від збирання та записування фольклору до публікації фольклорно-етнографічної збірки “Записки о Южной Руси»; від фіксації народних творів до трансформації фольклорної свідомості у власних літературних творах, особливо у малій та великій прозі, написаній українською мовою, що є також однією з вимог народності. І, як бачимо, досить помітним у цьому процесі був вплив на письменника наукового оточення, тих непересічних особистостей, з якими безпосередньо спілкувався П. Куліш.

Література:

- 1 Куліш П. Жизнь Куліша//Куліш П. Твори в двох томах. - К.: Наукова думка, 1994. - Т.1. - С.257.
2. Крутікова Н., Іофанов Д. М.В. Гоголь (критико-біографічний нарис)//Гоголь М.В. Твори в трьох томах. - К.: Укрполіграфвидав, 1952. - С.9.
3. Савченко С.В. Русская народная сказка /История собирания й изучения/. - К.: Типография Императорского Университета св. Владимира, 1914. - С.176.
4. Грушевський М. «Малороссийские песни» Максимовича і століття наукової праці // Україна. - К., 1927. - Кн.6/25/. - С.2.
5. Данилов В. П.О. Куліш і М.О. Максимович // Україна. - К., 1926. - №5. - С.22.
6. Куліш П. Жизнь Куліша... - С.254.
7. Цит. за вид.: Дей О.І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських // Українські народні пісні в записках Осипа та Федора Бодянських. - К.: Наукова думка, 1978. - С.24.
8. Письма О.М. Бодянского (1808-1876)// Киевская Старина. - 1899. - Т.XVI. - №7-9, май. - С.24.
9. Письма П.А. Кулиша к О.М. Бодянскому (1846-1877)//Киевская Старина. -1897. - Т.LVIII. - №7-9, сентябрь. - С.338.
10. Там же. - С.30.
11. Дей О.І. Фольклористична діяльність Осипа та Федора Бодянських... - С.20.
12. Там же. - С.30.
13. Письма П.А. Кулиша к А.Ф. Кистяковскому // Киевская Старина. - 1902. -Т.LXXVII. - №4-6, апрель. - С.19.
14. Данилов В. П.А. Кулиш и «Киевская Старина» под редакцией Ф.Г. Лебединцева. Отдельный оттиск из журнала «Україна». - К., 1907. - С.8.
15. Цит. за вид.: Студинський К. Слідами Куліша. - Львів, 1928. - С.32.
16. Цит. за вид.: Петров В. Романи Куліша // Вітчизна. - 1991. - №6. - С.97-98.
17. Из писем П.А. Кулиша к С.Д. Носу (1860-1892гг.)// Киевская Старина. - Т.LXV. - №4-6, апрель. - С.8.
18. Білозерський М. О кобзарях и списки кобзарей. - ІМФЕ НАН України, ф.3-6, од. зб.376, арк.1-108.
19. Цит. за вид.: Попова Л.І. Лев Михайлович Жемчужников. - К.: Держ. вид. образотворчого мистецтва і муз. літератури УРСР, 1961. - С.15.